

PERUSTULO JA VAPAAUS: ONKO PERUSTULO SOSIAALISESTI OIKEUDENMUKAINEN?

Markus Kantola: *FT, tutkija, Turun yliopisto*
markus.kantola@utu.fi

Janus vol. 22 (2) 2014, 183–193

Vuonna 2002 tehdyn kyselyn mukaan enemmistö suomalaisista näyttäisi kannattavan perustulojärjestelmän luomista. Ajatus perustulosta tai kansalaispalkasta onkin viime vuosina jälleen noussut kuumaksi keskustelunaiheeksi Suomessa. Kansalaispalkkajärjestelmän luomista on vaadittu Vihreiden ja Vasemmistoliiton puolueohjelmissa. Kokoomuksen ja Keskustan nuorisojärjestöt ovat suhtautuneet kansalaispalkkaan myönteisesti (Purokuru & Ronkainen 2012). Into-kustantamo julkaisi vuonna 2012 Johanna Perkiön ja Kaisu Suopankin toimittaman perustuloa käsittelevän pamfletin. Vuonna 2013 Suomen perustuloverkosto ry ryhtyi keräämään nimiä perustuloa tukevaan kansalaisaloitteeseen.

Yksi perustulon kannattajien pääargumenteista on ollut se, että kansalaispalkka kasvattaisi yksilöiden vapauden määrää. ”Kansalaiset saisivat entistä vapaammin valita, ovatko he kokopäivätyössä, hoitovapaalla, opiskelemassa vai ryhtyvätkö he yrittäjiksi” (Ylikahri 2007, 25). Kansalaispalkan on katsottu korvaavan nykyisen hyvinvointivaltion ”holhousyhteiskunnan piirteitä” (Ikkala 2007, 10–13). Filosofin Philippe Van Parijsin (1995) mukaan vastikkeeton perustulo on sosiaalisesti oikeudenmukainen, koska se maksimoi yhteiskunnan heikompiosaisen todellisen vapauden.

Tässä puheenvuorossa keskityn lähinnä Philippe Van Parijsin perustulo-näkemysten arviointiin, koska Van Parijs on ollut vastikkeettoman perustulon ehkä tunnetuin puolestapuhuja (Van Parijs 1995, 2000, 2006). Väitän, että vastikkeettoman perustulon käyttöönotto ei välttämättä lisää arvokkaan vapauden määrää sellaisten henkilöiden keskuudessa, joiden kognitiiviset kyvyt ovat merkittävästi muuta väestöä heikkomat. Tästä johtuen perustulon käyttöönotto ei välttämättä edistä yhteiskunnan sosiaalista oikeudenmukaisuutta kuten esimerkiksi Van Parijs on esittänyt.

Autonominen toiminta edellyttää tietynasteisia kognitiivisia kykyjä. Yhteiskunnan tulisi auttaa kaikkia yksilöitä hankkimaan tällaiset kyvyt, jotta kaikki yhteiskunnan jäsenet pystyisivät hyödyntämään perustulon tarjoaman uuden vapauden. Joidenkin henkilöiden kognitiivisten puutteiden korjaaminen vaatii todennäköisesti yhteiskunnalta erittäin intensiivisiä ja pitkäaikaisia interventioita. Perustulo kuitenkin vaikeuttaa yhteiskunnan mahdollisuuksia ottaa käyttöön tällaisia keinoja.

Väitän, että aktiivista, voimakkaasti yksilöitä ohjaavaa sosiaalipolitiikkaa harjoittava yhteiskunta saattaa olla sosiaalisesti oikeudenmukaisempi kuin vain perustuloon luottava yhteiskunta myös

sen takia, että suuri valinnan vapauden määrä ei merkitse samaa kuin suuri vapauden määrä. Ihmiset haluavat maksimoida oman vapautensa, mutta eivät välttämättä valinnan vapautensa määrää.

Tässä puheenvuorossa esittämäni argumentit ovat pääluonteeltaan filosofisia ja spekulatiivisia, koska käsittelemäni kysymykset ovat äärimmäisen monimutkaisia, suuria ja vaikeita. Pyrin hahmottamaan niitä kehityskulkuja, joihin perustulon käyttöönotto voi yhteiskunnat johtaa. Tarkoitukseni ei ole esimerkiksi väittää, että perustulon käyttöönotolla on aina tietynlaisia negatiivisia seurauksia. En myöskään väitä, että sellaista perustulomallia on mahdotonta luoda, joka ei johtaisi esittämiini ongelmiin. Tällainen spekulatiivinen pohdiskelu saattaa monesta vaikuttaa turhalta, mutta nykyisten sosiaaliohjelmien korvaaminen perustulolla on miltei jokaisessa kehittyneessä hyvinvointivaltiossa sen kokoluokan uudistus, että ennen järjestelmän luomista on aiheellista tuoda esiin laajasti erilaisia mahdollisuuksia.

VAN PARIJSIN VASTIKKEETON PERUSTULO

Lähes kaikkien erilaisten perustulomallien lähtökohtana on, että yhteiskunta takaa kaikille täysi-ikäisille kansalaisille tietyt aineelliset resurssit, mikä turvaa kaikkien yhteiskunnan jäsenten minimitoimeentulon. Monissa malleissa perustulon saamiselle ei ole asetettu minkäänlaisia ehtoja. Ansiotyö tai varallisuus ei ole esteenä perustulon saamiselle (Pateman & Murray 2012, 1–4).

Filosofi Philippe Van Parijs (2006, 3–20) on määritellyt perustulon yh-

teiskunnan kaikille jäsenilleen säännönmukaisesti maksamaksi rahakorvaukseksi. Siihen ei liity tarveharkintaa tai työvelvoitetta. Kaikki yhteiskunnan jäsenet saavat tietyn rahasumman valtiolta riippumatta siitä, mitä he ovat tehneet. Työtön, opiskelija, kaupan myyjä ja toimitusjohtaja saavat kaikki saman rahasumman. Suurituloisten kohdalla valtio perii verotuksen kautta käytännössä koko perustulon takaisin, mutta vailla minkäänlaisia tuloja oleva henkilö saa pitää koko valtion maksaman avustuksen. Erityisen tärkeää on se, että yhteiskunta ei aseta minkäänlaisia ehtoja sille, mihin kansalaiset perustulonsa käyttävät.

Van Parijs on nähnyt monta syytä, miksi perustulo pitäisi toteuttaa. Pienituloiset eivät usein ole tietoisia kaikista erilaisista tuista, joita heidän on mahdollista saada. Koska perustulo maksetaan kaikille ilman hakemuksia, yhteiskunnan tarjoama apu tavoittaisi kaikki pienituloiset. Tarveharkintaista toimeentulotukea on usein kritisoitu siitä, että se nöyryyttää avun hakijoita, koska nämä joutuvat todistamaan köyhyytensä viranomaisille. Perustulo ei Van Parijsin mukaan stigmatisoisi niitä, jotka tarvitsevat apua, koska se maksettaisiin kaikille kansalaisille. Perustulo mahdollistaisi myös sen, että pienituloiset voisivat tehdä palkallista työtä ilman, että he menettäisivät perustulonsa. Perustulo ei houkuttelisi joutilaisuuteen, koska jokainen tienattu euro parantaisi pienituloisen toimeentuloa. Köyhyysloukkujen määrä pienenesi perustulon myötä. Työolosuhteet parantuisivat kautta linjan, kun työnantajien pitäisi houkuttella henkilöitä töihin. Työnantajat eivät voisi, puutteen pelkoa apuna käyttäen, painostaa pienituloisia vastaanottamaan

minkälaista työtä tahansa. Perustulon ehkä paras puoli liittyisi Van Parijsin mielestä siihen, että se antaisi kaikille yksilöille mahdollisuuden elää sellaista elämää kuin nämä halusivat. Yhteiskunta ei enää rankaisisi niitä jäseniään, joiden kykyjä markkinat eivät arvosta. Perustulo takaisi todellisen vapauden kaikille ja tästä johtuen se lisäisi ”sosiaalisen oikeudenmukaisuuden” (social justice) määrää yhteiskunnassa.

Van Parijsin näkemyksiin liittyy monia ongelmia. Taloustieteilijä Martin Anderson (1980) on epäillyt työelämässä mukana olevien halua kustantaa vastikkeetonta perustuloa. Kuinka moni lainsäätäjä on valmis kumoamaan kaikki olemassa olevat sosiaaliohjelmat ja korvaamaan ne perustulolla? Perustulo kannustaa Andersonin mukaan työnteekoon vain, jos pieniä palkkatuloja verotetaan maltillisesti. Pienien tulojen matala verotus johtaisi kuitenkin siihen, että perustulon toteuttaminen tulisi yhteiskunnalle erittäin kalliiksi.

PERUSTULO JA VAPAAUS

Perustulon kannattajat ovat väittäneet, että heidän ajamansa uudistukset tulisi toteuttaa, koska ne lisäävät yksilönvapauden määrää yhteiskunnassa. Maailman kaksi ehkä tunnetuinta perustuloa puolustavaa kirjaa, Philippe Van Parijsin (1995) *Real Freedom for All* ja Milton Friedmanin (2002) *Capitalism and Freedom* ilmoittavat jo nimessään, mikä merkitys vapaus-argumentilla on perustulon kannattajille.

Van Parijsin (2000) mielestä kaikille yhteiskunnan jäsenille täytyy taata mahdollisuus ”arvokkaaseen”¹ vapau-

teen. Pelkästään suuren negatiivisen vapauden (vapaus jostakin) määrän takaaminen ei riitä. Negatiivisessa vapaudessa on kyse siitä, että toiset henkilöt estävät voimaa käyttäen yksilöä tekemästä sitä, mitä hän haluaa. Negatiivinen vapaus on nähty ongelmallisena, koska henkilöllä voi esimerkiksi olla laillinen oikeus ostaa itselleen lentokone, mutta varattomalle tällaisella oikeudella on vain vähän arvoa. Vapaus on arvokasta vasta silloin, kun yksilöillä on resursseja tehdä, mitä he haluavat. Tällöin he pystyvät hyötymään negatiivisesta vapaudesta. Perustulon avulla kaikille kansalaisille pyritään takaamaan mahdollisuus hyötyä negatiivisesta vapaudesta. Perustulon tärkein päämäärä on tarjota mahdollisuuksia niille kansalaisille, joilla olisi ilman perustuloa vain vähän resursseja toteuttaa itseään. Yhteiskunta ei kuitenkaan saa tavoitella tätä päämäärää polkemalla muiden yksilöiden oikeuksia. Toisten henkilöiden negatiivista vapautta ei saa perustuloa toteutettaessa loukata. Van Parijs haluaa toisin sanoen antaa osattomille resursseja (rahaa), jotta he voisivat käyttää hyväksi vapauden heille suomia mahdollisuuksia.

Van Parijs (1995, 20–30) mittaa heikoimmassa asemassa olevien mahdollisuuksia hypoteettisen testin avulla. Tämä John Rawlsin eroperiaatetta muistuttava testi perustuu ajatukseen, jonka mukaan perustulo tarjoaa tietylle ihmisjoukolle vähintään yhtä paljon reaalisia mahdollisuuksia kuin mikä tahansa kuviteltavissa oleva yhteiskunnallinen järjestely. Toisin sanoen, mikään kuviteltavissa oleva ohjelma tai yhteiskunta ei voi tarjota pienituloisille yhtä paljon mahdollisuuksia kuin perustulo. Koska perustulo yhteiskuntapolitiikan

välineenä lisää eniten pienituloisten mahdollisuuksia, voidaan Parijisin mukaan sanoa, että mikään kuviteltavissa oleva yhteiskunnallinen ohjelma ei pysty luomaan yhtä suurta määrää vapautta kuin perustulo.

VAPAAUS JA AUTONOMIA

Filosofi Lawrence Haworthin (1986) mukaan yksilö on autonominen silloin, kun hän ei vain jäljittele tai tottele sokeasti toisia yksilöitä. Yksilöllä on kyky tehdä itsenäisiä päätöksiä ja hän pystyy reflektoimaan omaa toimintaansa. Hän pystyy punnitsemaan eri vaihtoehtojen hyviä ja huonoja puolia. Autonominen yksilö omaa myös riittävän määrän itsekontrollia. Hän pystyy tarvittaessa vastustamaan ryhmäpainetta ja fysiologisia impulsseja. Yksilöllä täytyy olla kyky nousta mielihalujensa ja impulssiensa yläpuolelle. Pakkoneuroottinen henkilö ei pysty vastustamaan impulssejaan. Autonomisella yksilöllä pitää myös olla kyky toteuttaa pitkän tähtäimen päämääriään.

Lähes kaikki ihmiset käyttäytyvät toistuvasti epäautonomisesti, koska kognitiiviset kykymme ovat pääsääntöisesti puutteelliset. Monet tehtävät vaativat kykyä prosessoida oikein mielensisäistä informaatiota. Kun henkilö ei pysty suorittamaan jotakin tehtävää tehokkaasti, riittämättömien prosessointitaitojensa vuoksi, voimme sanoa, että henkilön kognitiiviset kyvyt ovat vajaavaiset. (Carroll 1993, 3–20.)

Autonomian suhde vapauteen on monitasoinen. Monet filosofit ovat väittäneet, että yksilö, joka ei ole autonominen, ei voi olla vapaa. Tämä johtuu

siitä, että autonomia vaatii ennen kaikkea tiettyjä psyykkisiä resursseja ja, jos henkilöllä ei ole näitä resursseja, hän ei pysty käyttämään hyväksi negatiivisen vapauden suomia mahdollisuuksia. Negatiivisella vapaudella ei toisin sanoen ole samanlaista arvoa kaikille yksilöille (Swift 2006, 59–64). Psykoanalytikko Erich Fromm (1941, 97) on huomauttanut, että esimerkiksi pelot ja pakkomielteet saattavat rajoittaa yksilön toimintamahdollisuuksia niin suuressa määrin, että suuren määrän negatiivista vapautta omaava yksilö ei pysty millään tavoin hyödyntämään vapauttaan. Henkilö, joka ei esimerkiksi uskalla lentää, ei pysty täysin hyödyntämään vapauttaan matkustaa.

Viime vuosikymmenten aikana taloustieteilijät ja sosiaalipsykologit ovat kiistattomasti todistaneet erilaisten autonomisuutta heikentävien kognitiivisten ongelmien yleisyyden (Conly 2013, 20–25). Taloustieteilijä Richard Thalerin ja oikeustieteilijä Cass Sunsteinin (2009, 1–15) mukaan yhteiskuntatieteilijät ovat ”vakuuttavasti” todistaneet sen, että vajavaiset tiedot, kognitiivisten kykyjen puutteet ja itsekurin puute saavat ihmiset toistuvasti tekemään valintoja, jotka eivät palvele heidän itseen asettamia päämääriä. Ihminen ei ole *homo economicus*, joka ”ajattelee kuten Einstein”, omaa ”Gandhin tahdonvoiman” ja muistaa asiat tietokoneen tavoin. Ihmiset muun muassa jatkuvasti ja järjestelmällisesti arvioivat väärin sen, kuinka paljon erilaisten tehtävien suorittaminen vie heiltä aikaa ja jos se on lainkaan mahdollista, ihmiset välttelevät päätöksentekoa. Ihmisen autonomisuus on toisin sanoen suurelta osin myytti.

Vuonna 2002 Nobelin taloustieteen palkinnon voittanut psykologi Daniel Kahneman on omistanut lähes koko tieteellisen uransa ihmisten kognitiivisten puutteiden tutkimiselle. Kahneman (2011) on listannut kymmeniä erilaisia ihmisten yleisesti tekemiä päättelyvirheitä. Tuomarien päätöksiin vaikuttavat voimakkaasti heidän verensokeriarvonsa. Ihmiset yliarvioivat heitä kohtaavien katastrofien mahdollisuuden. Yksinkertaiset, mutta keksityt tarinat ohjaavat suuresti päätöksiämme. Hymyilemään pakotetut henkilöt pitävät elokuvaa hauskempana kuin muut ihmiset. Ihmiset säännönmukaisesti yliarvioivat päämääriensä toteutumisesta aiheutuvat hyödyt ja aliarvioivat projektiensa aiheuttamat kulut.

Laajat väestötutkimukset kertovat niin ikään ihmisten kognitiivisten kykyjen hauraudesta. Puolet yhdysvaltalaisista sairastuu johonkin psykiatriseen sairauteen elämänsä aikana. Yli 40:n miljoonan yhdysvaltalaisen on todettu kärsivän vähintään kolmesta mielen-terveysongelmasta. Noin 17 prosenttia yhdysvaltalaisista on sairastanut vakavaa masennusta. Joka neljäs yhdysvaltalainen on jossain vaiheessa elämänsä kärsinyt päihderiippuvuudesta. (Kessler ym. 1994.) Länsimaissa noin joka kolmannes ihmisistä kärsii jostakin mielen-terveysongelmasta elämänsä aikana (Lönnqvist 2005). Psykkisten ongelmien taustalta löytyy yleensä jonkinasteisia kognitiivisten toimintojen puutteita (Beck 1967; Ellis 1962).

Thalerin ja Sunsteinin mielestä ne liberaalit, jotka haluavat tehdä valinnan vapauden maksimoinnista kaikkein korkeimman yhteiskunnallisen arvon olettavat, että kaikki ihmiset tekevät

suurimman osan ajastaan päätöksiä, jotka palvelevat parhaiten heidän etujaan. Liberaalit olettavat, että yksilö jota jokin päätös koskee, pystyy aina tekemään paremman päätöksen kuin ulkopuolinen henkilö. Tällaisen vapauden kannattajat olettavat kaikki yksilöt autonomisiksi. Sunsteinin ja Thalerin mielestä nämä oletukset ovat ”väärää”. Aloitteleva shakinpelaaja ei voi voittaa ammattilaista, koska hänen tietonsa, taitonsa ja kokemuksensa eivät ole samalla tasolla kuin ammattilaisen. Koska ihmisten tiedot, taidot ja kokemukset eivät ole identtiset, jotkut pystyvät hyödyntämään vapauden toisia paremmin. Jotkut ihmiset ovat toisia kykeneväisempiä autonomiseen toimintaan. (Thaler & Sunstein 2009, 3–14.)

Perustulon kannattajat tekevät katsoakseni usein saman virheoletuksen kuin valinnan vapautta painottavat liberaalit. He sekä yliarvioivat yksilöiden kognitiivisten kykyjen laadun että näiden kykyjen laajuuden suurissa populaatioissa. Muut henkilöt (joiden tiedot ja taidot ovat meitä paremmat) tietävät usein meitä paremmin, mitkä päätökset lisäävät autonomiaamme ja hyvinvointiamme. Olettaessaan, että kaikkien ihmisten kognitiiviset kyvyt, tiedot ja taidot ovat samantasoiset, perustulon kannattajat laiminlyövät sen mahdollisuuden, että eri yksilöt tarvitsevat yhteiskunnan apua eri tavoin, eri sektoreilla ja eri määrin. He myös aliarvioivat sen sosiaalisen tuen määrän, jonka suurin osa ihmisistä tarvitsee autonomian ja hyvinvoinnin saavuttamiseksi.

Sunsteinin ja Thalerin esittämä argumentti liittyy läheisesti myös vapauden arvoon. Filosofin John Deweyn (1928/1993) mukaan ihmiset eivät

arvosta vapautta sinänsä vaan mahdollisuutta systemaattiseen inhimillisen potentiaalin kasvattamiseen. Ihmiset haluavat mahdollisuutta järjen avulla kehittää itseään ja vapaus on vain tämän prosessin sivutuote. ”Typerien” valintojen tekeminen ei Deweyn mukaan edistä vapautta. Ihmiset voivat saavuttaa kyvyn tehdä järkeviä valintoja vain tietynlaisissa olosuhteissa sekä pitkäaikaisen ja järjestelmällisen harjoittelun kautta.

Deweyn analyysin pohjalta on mahdollonta ajatella, että yhteiskunta voisi pelkäästään perustulojärjestelmän luomalla merkittävästi lisätä yksilöiden vapautta. Perustulo ei takaa sitä, että ihmiset alkavat tehdä mielekkäitä valintoja, koska se ei voi antaa yksilöille kykyä tähän.

Van Parijsin (2006) mukaan perustulon toteuttanut yhteiskunta on oikeudenmukaisin mahdollinen yhteiskunta, koska mikään muu yhteiskunta ei pysty tarjoamaan yhteiskunnan heikkompiaisille yhtä paljon aitoja mahdollisuuksia (tai yhtä suurta arvokkaan vapauden määrää) kuin perustulon käyttöönottanut yhteiskunta. Saattaa kuitenkin olla niin, että perustulo heikentää kaikkein eniten heikkompisaisten kansalaisten mahdollisuuksia autonomiaan ja hyvinvointiin, koska juuri näiden kansalaisten kognitiiviset kyvyt voivat olla kaikkein heikoimmat (Herrnstein & Murray 1996). Useissa eri maissa tehdyt lukuisat tutkimukset antavat esimerkiksi viitteitä siitä, että pienituloisten kognitiiviset kyvyt ovat pääsääntöisesti selkeästi heikommat kuin suurituloisten (Singh 2000, 157–165). Jos tällainen johtopäätös on oikeutettu, väite perustulon käyttöönottanee yhteiskunnan ylivertaisesta

oikeudenmukaisuudesta saattaa osoittautua ongelmalliseksi.

Politologi Stuart Whiten (2004) mukaan esimerkiksi monet vammaiset joutuvat kohtaamaan ennakkoluuloja ja syrjintää. Vuosia jatkunut syrjintä passivoi helposti yksilöitä. Sorrettujen ja syrjittyjen voi olla vaikea löytää motivaatiota toimia. He eivät hakeudu heille tarjottuun koulutukseen, koska he eivät näe tähän mitään syytä. Tällä päätöksellä on merkittäviä seurauksia jos oletetaan, että tarjottu koulutus parantaisi yksilöiden autonomiaa ja hyvinvointia. Köyhyystutkija Lawrence Mead (1996) on käyttänyt esimerkkinä toimeentulotukea saavaa yksinhuoltajaäitiä. Yksinhuoltajaäiti, jolla on vaikeuksia pitää kiinni erilaisista sitoumuksista, saattaa tahtomattaan vahingoittaa lapsiensa mahdollisuuksia hyvään elämään. Tällaisten yksinhuoltajien lasten koulumenestys on tutkimusten mukaan usein heikompaa kuin toisten lapsien. Pakottamalla äidin työmarkkinoille valtio/yhteisö pakottaa Meadin mukaan samalla äidin muuttamaan käyttäytymistään sellaiseen suuntaan, joka hyödyttää tämän lapsia. Näin toimimalla valtio saattaa toimia äidin tahdon vastaisesti, mutta äidin pakottaminen työmarkkinoille tulee palvelemaan äidin ja lasten pitkän tähtäimen etuja. Mead antaa ymmärtää, että jollakin tasolla vanhempi tällaisessa tilanteessa tietää, että valtio edistää hänen ja hänen perheensä pitkän tähtäimen etuja. Usein vanhemmilta vain puuttuvat ne taidot ja motivaatio, jotka auttaisivat heitä muuttamaan käytöstään.

Meadin ja Whiten esimerkkien mielekkyydestä voi olla montaa mieltä. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista tarkastella,

tukeeko empiirinen aineisto näkemystä, jonka mukaan yhteiskunnalla on kyky ”pakottaa” yksilöt autonomisiksi. En lähde tässä yhteydessä myöskään käsittelemään kysymystä siitä, mikä on paras tapa ohjata yksilöjä tekemään päätöksiä, jotka tukevat heidän autonomiaansa ja hyvinvointiansa tukevia päätöksiä (jos ”porkkanan” avulla pystytään ”keppiä” tehokkaammin edistämään yksilön autonomiaa, pakottamiseen ei ole syytä ryhtyä). Haluan painottaa ainoastaan sitä, että perustulo rajaa merkittävästi yhteiskunnan mahdollisuuksia puuttua yksilöiden käytökseen. Jos yhteiskunnan ainoat sosiaalipolitiikan välineet olisivat Van Parisjiinkin (2006) kaavailemat perustulo, terveydenhoito ja peruskoulutus, yhteiskunnalta viettäisiin välineet, jotka oikein suunniteltuina ja oikein käytettyinä saattaisivat suuresti edistää joidenkin yhteiskunnan jäsenten autonomiapyrkimyksiä ja mahdollisuuksia saavuttaa todellinen vapaus.

Taloustieteilijä David Ellwood (1988) esitti Yhdysvalloissa vuonna 1988, että valtio takaisi kaikille toimeentulotuen saajille ilmaisen terveydenhoidon sekä päivähoitopaikan toimeentulotuen saajien lapsille. Vastineeksi näistä palveluista kaikkien toimeentulotuen saajien olisi pitänyt vastaanottaa joko työ- tai koulutuspaikka. Valtion tehtävä olisi ollut huolehtia siitä, että kaikille toimeentulotuen saajille oli tarjolla joko työ- tai koulutuspaikka. Ellwoodin ehdotus oli selkeästi paternalistinen. Filosofi Tom Beauchampin ja James Childressin (2001, 50–60) mukaan toimenpide on paternalistinen silloin, kun esimerkiksi sosiaalityöntekijä ei huomioi asiakkaansa omia mielipiteitä, vaan pakottaa tämän tekemään jotakin, mikä hänen mielestään edesauttaa

asiakkaan pitkäntähtäimen hyvinvointia. Toimeentulotuen saajille ei jätetty mahdollisuutta kieltäytyä valtion tarjotusta vaihtokaupasta.

Jos Herrnsteinin ja Murrayn (2006) tavoin oletetaan, että yhdysvaltalaiset toimeentulotuen saajat ovat vähemmän autonomiaa kuin amerikkalaiset keskimäärin (en ota kantaa siihen, onko tämä tulkinta oikea), koska heidän kognitiiviset kykynsä ovat selvästi heikommat kuin muun väestön, ja että Ellwoodin kannattama uudistus olisi lisännyt toimeentulotuen saajien autonomiaa, perustulon kannattajien näkemys perustulon oikeudenmukaisuudesta näytetään kyseenalaisena. Perustulon käyttöönottoineella yhteiskunnalla ei ole käytössään Ellwoodin (1988) ehdottamia ”holhoavia” välineitä ja tästä johtuen se ei pysty tehokkaasti edistämään toimeentulotuen saajien autonomiaa.

Jos yhteiskunnan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden mittana on se, kuinka paljon arvokasta vapautta yhteiskunta pystyy heikompiosaisille tarjoamaan, perustulon käyttöönottanut yhteiskunta voi olla epäoikeudenmukaisempi kuin paternalistinen hyvinvointivaltio joka harjoittaa vastikkeellista sosiaalipolitiikkaa. Vastikkeelliseen sosiaalipolitiikkaan nojaava yhteiskunta saattaa lisätä perustuloa painottavaa yhteiskuntaa tehokkaammin huono-osaisten autonomiaa ja vapautta. Koska yhteiskunta voi yrittää edistää jäsentensä hyvinvointia hyvin monella paternalistiseksi luonnehdittavalla tavalla, vastikkeellisuutta korostava hyvinvointivaltio voi olla epäoikeudenmukaisempi kuin perustulon käyttöönottanut yhteiskunta, mutta tämä johtopäätös ei ole millään tavoin itsestään selvä kuten

moni perustulon kannattaja näyttäisi oletttavan.

Mikään ei tietysti estä vastikkeettoman perustulon käyttöön ottanutta yhteiskuntaa luomasta erilaisia ohjelmia, joiden avulla yksilöitä pyritään auttamaan autonomisiksi, mutta vesittävätkö tällaiset ohjelmat koko perustulon idean. Rakennetaanko näin uudelleen niitä ”holhoavia” rakenteita, joista perustulon piti vapauttaa ihmiset?

Edes siinä tapauksessa, että pienituloisten kognitiiviset kyvyt eivät ole muuta väestöä heikommalla, väite jonka mukaan perustulo maksimoi pienituloisten vapauden määrän, on ongelmallinen. Taloustieteilijä Esther Dufflon (2012) mukaan hänen Intiassa tekemänsä tutkimukset ovat osoittaneet, että pienituloiset eivät halua lisää valinnanvapautta, koska valinnanvapaudessa ei ole kyse oikeasta vapaudesta.

Mitä enemmän valinnan vapautta yksilöllä on, sitä enemmän mahdollisuuksia hänellä on Dufflon mukaan myös tehdä vääriä valintoja. Köyhän kehitysmaan asukkaiden on osattava ostaa itselleen oikeanlainen eläke- ja sairausvakuutus. Heidän pitää tietää, miten vettä pitää käsitellä, jotta se olisi juomakelpoista. Teollistuneen hyvinvointivaltion asukkaiden ei tarvitse tehdä näitä päätöksiä, koska joku on tehnyt ne heidän puolestaan, ja tästä johtuen heidän mahdollisuutensa tehdä heidän hyvinvointinsa kannalta vääriä päätöksiä ovat pienemmät kuin kehitysmaan asukkaiden mahdollisuudet. Kehitysmaan asukkaat eivät voi saavuttaa samantasoista hyvinvointia kuin teollisuusmaiden asukkaat ilman teollistuneiden maiden asukkaita huomattavasti korkeampia kognitiivisia

kykyjä, koska heidän on tehtävä suurempi määrä hyvinvoinnin kannalta oikeita päätöksiä.

Jatkuva oikeiden päätösten tekeminen vie Dufflon mukaan aikaa ja synnyttää stressiä. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka kehitysmaan asukas onnistuisikin tekemään oikeat valinnat, hän joutuu kuluttamaan näiden valintojen tekemiseen suhteettoman suuren määrän energiaa. Pienituloisella intialaisella on vähemmän mahdollisuuksia päättää, mitä hän oikeasti haluaa tehdä, koska hänen aikansa kuluu esimerkiksi likaisen vesijohtoveden keittämiseen. Suuri valinnanvapauden määrä ei näiden henkilöiden kohdalla merkitse suurta vapauden määrää. Ihmiset ovat tutkimusten mukaan tyytyväisiä, että asiantuntija tekee vaikeat päätökset heidän puolestaan, jos he luottavat tähän asiantuntijaan, koska he eivät halua kuluttaa kaikkea energiaansa jokapäiväisten päätösten tekemiseen. Tästä syystä ihmiset hakevat apua esimerkiksi lääkäriltä ja ovat valmiita ottamaan lääkärin määräämää lääkettä.

Vaikka Dufflo on kehitysmaatutkija ja hänen esimerkkinsä liittyvät kehitysmaiden asukkaiden kohtaamiin ongelmiin, en näe mitään syytä, miksi hänen argumenttinsa logiikkaa ei voisi soveltaa myös kehittyneisiin teollisuusmaihin. Perustulo saattaa lisätä valinnan vapauden määrää sen käyttöönotto-neissa yhteiskunnissa, mutta se ei silti välttämättä lisää vapauden määrää. Perustulon kannattajat oletttavat, että mitä suuremman määrän päätöksiä yksilö voi tehdä, sitä vapaampi hän on, vaikka vain vähemmistö arvostaa tällaista ”vapautta”.

Esimerkiksi Osmo Soininvaara (2013) on myöntänyt, että perustulo kasvat-
taisi sitä vastuuta, jonka pienituloisen
joutuu elämästään kantamaan. Soinin-
vaara uskoo, että pienituloiset omaavat
kyvyt, joita vastuunkanto edellyttää.
Soininvaara ei pohdi sitä, haluavatko
pienituloiset tällaista vastuuta. Koska
perustulon kannattajat uskovat kaikkien
yksilöiden kykyyn olla autonomisia, he
uskovat, että ihmiset pystyvät hyödyn-
tämään perustulon aikaansaaman va-
pauuden kasvun. He uskovat yksilöiden
kykyyn optimoida oma hyvinvointin-
sa. Jopa monet perustulon kannattajat
ovat myöntäneet, että heidän näkemyk-
sensä saattavat olla ylioptimistisia. Ville
Ylikahri (2007, 26–27) on esimerkiksi
kysynyt, ”sopiiko vapaus kaikille”. ”Li-
sääkö perustulo entisestään asunnotto-
mien alkoholistien päihteiden käyttöä?
Menettääkö yhteiskunta vähätkin mah-
dollisuudet puuttua yksittäisten ihmis-
ten elämään?”

LOPUKSI

Vastikkeettoman perustulon käyt-
töönotto ei välttämättä lisää kaikkien
kansalaisten vapauden määrää, koska
ihmisten kyvyt ja taidot ovat erilaiset.
Perustulo todennäköisesti lisää auto-
nomisten henkilöiden mahdollisuuksia
suuresti, koska he osaavat hyödyntää
saamansa uuden vapauden tehokkaasti.
Ne henkilöt joiden heikot kognitiivi-
set kyvyt tekevät autonomian saavutta-
misen vaikeaksi, eivät välttämättä osaa
hyödyntää saamansa vapautta tehok-
kaasti, koska heillä ei ole tähän psyyk-
kisiä resursseja. Perustulo saattaa lisätä
yksilöiden valinnan vapautta, mutta on
vähintään epäselvää lisääkö se sellaisen
vapauden määrää jota yksilöt aidosti

arvostavat. Jos, kuten Van Parijs (1995)
on väittänyt, perustulon erinomaisuus
perustuu siihen, että se maksimoi yh-
teiskunnan heikompiosaisten todellisen
vapauden määrän (ja samalla maksimoi
sosiaalisen oikeudenmukaisuuden
määrän yhteiskunnassa), jää epäselväk-
si, onko perustulon käyttöönotto to-
dellakin tehokkain mahdollinen keino
heikompiosaisten arvokkaan vapauden
lisäämiseksi.

Sosiaalisesti oikeudenmukaisen yh-
teiskunnan luominen edellyttää – Van
Parijsin tavoin määriteltynä – sitä, että
yhteiskunta tekee kaiken mahdollisen
yhteiskunnan huono-osaisten auto-
nomian ja arvokkaan vapauden edis-
tämiseksi. Koska liberalistinen eetos
korostaa vahvasti kaikkien ihmisten
yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja ”yksilö
on oman onnensa seppä” -individua-
lismia, joidenkin henkilöiden kykyjen
kyseenalaistaminen tulkitaan helposti
leimaamiseksi ja syrjinnäksi. Mutta on
vaikea nähdä miten ongelmien kieltä-
minen ja huono-osaisten laiminlyönti
voisi edistää sosiaalista oikeudenmukai-
suutta. Eikö sosiaalisesti oikeudenmu-
kaista olisi politiikka, joka perustuu yk-
silöiden kykyjen realistiseen arviointiin
ja sellaisiin keinoihin, jotka aidosti lisää-
vät myös yhteiskunnan huono-osaisten
autonomiaa ja vapautta? Paternalistisiin
metodeihin tulee turvautua vain silloin
kun muista keinoista ei ole apua, mut-
ta jos vain paternalistisin toimenpitein
voidaan edistää yksilön autonomiaa ja
hyvinvointia, tällaisten keinojen käyttöä
ei tulisi sulkea pois etukäteen.

Perustulon mahdollisia seurauksia ja
oikeudenmukaisuutta arvioitaessa on
myös huomioitava se, että samanlai-
sellakin perustuloehdotuksella tulee

todennäköisesti yhteiskunnasta riippuen olemaan erilaisia seurauksia, koska esimerkiksi laadukas koulutus ja terveydenhoito vaikuttavat merkittävästi yksilöiden kognitiivisiin kykyihin ja kaikki yhteiskunnat eivät ole yhtä tehokkaita näiden palveluiden organisoinnissa. Tämä tietysti vaikeuttaa entisestään keskustelua perustulon hyvistä ja huonoista puolista.

VIITE

1 Tässä artikkelissa käytetyt käännökset ovat tekijän.

KIRJALLISUUS

- Anderson, Martin (1980) *Welfare: The Political Economy of welfare Reform in the United States*. Stanford: Hoover Institution Press.
- Beauchamp, Thomas L. & Childress, James F. (2001) *The Principles of Biomedical Ethics*. New York: Oxford University Press.
- Beck, Aaron T. (1967) *Depression: Clinical, Experimental, and Theoretical Aspects*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Carroll, John Bissell (1993) *Human Cognitive Abilities: A Survey of Factor-Analytic Studies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Conly, Sarah (2013) *Against Autonomy: Justifying Coercive Paternalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dewey, John (1928/1993) *Philosophies of Freedom*. Teoksessa Debra Morris & Ian Shapiro (toim.) *John Dewey-The Political Writings*. Cambridge: Hackett Publishing Company.
- Duflo, Esther (2012) *Human Values and the Design of the Fight Against Poverty*. Tanner Lecture 2012. www.economics.mit.edu/files/7904 Luettu 4.5.2012.
- Ellis, Albert (1962) *Reason and Emotion in Psychotherapy*. New York: L. Stuart.
- Ellwood, David (1988) *Poor Support: Poverty in the American Family*. New York: Basic Books.
- Friedman, Milton (2002) *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fromm, Erich (1941/1976) *Pako vapaudesta*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Haworth, Lawrence (1986) *Autonomy: An Essay in Philosophical Psychology and Ethics*. New Haven: Yale University Press.
- Herrnstein, Richard J. & Murray, Charles A. (1996) *The Bell Curve: Intelligence and Class Structure in American Life*. New York: Free Press.
- Ikkala, Markku (2007) *Perustulokeskustelu Suomessa*. Teoksessa Hintikka-Varis, Sari (toim.) *Sisällä vai ulkona: Kohti perustuloa?* Helsinki: Kansallinen Sivistysliitto ry, 9–71.
- Kahneman, Daniel (2011) *Thinking, Fast and Slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Kessler, Ronald C. & McGonagle, Katherine A. & Zhao, Shanyang & Nelson, Christopher B. & Hughes, Michael & Eshleman, Suzann & Wittchen, Hans-Ulrich & Kendler, Kenneth S. (1994) *Lifetime and 12-Month Prevalence of DSM-3-R Psychiatric Disorders in the United States*. *Archives of General Psychiatry* 51. January, 8–19.
- Lönnqvist, Jouko (2005) *Mielenterveyden ongelmat*. Terveyskirjasto. http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=suo00028 Luettu 16.8.2013.
- Mead, Lawrence M. (1996) *Welfare reform at work*. *Society* 33 (5), 37–40.
- Pateman, Carole & Murray, Matthew C. (2012) *Introduction*. Teoksessa Carole Pateman & Matthew C. Murray (toim.) *Basic Income Worldwide: Horizons of Reform*. New York: Palgrave Macmillan, 1–8.
- Rakowsky, Judy (2012) *Freedom's just another word*. *Harvard Gazette*. 4.5. <http://news.harvard.edu/gazette/story/2012/05/freedoms-just-another-word/> Luettu 12.8.2012
- Rawls, John (1971) *A Theory of Justice*. Cambridge: Harvard University Press.
- Perkiö, Johanna & Suopanki, Kaisu (2012) (toim.) *Perustulon Aika*. Helsinki: Intokustannus.
- Porokuru, Pontus & Ronkainen, Antti (2012) *Kansalaispalkka kaikille? "Hyvä"*

- mahdollisuus kannustaa ihmisiä töihin. Suomen Kuvalehti 9.2.2012. <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/talous/perustulo> Luettu 4.2.2013.
- Singh, Anup Kumar (2000) Are the Poor Less Intelligent? Or, much Ado About Nothing. Teoksessa Ajit K. Mohanty & Girishwar Misra (toim.) *Psychology of Poverty and Disadvantage*. Bhubaneswar: Center of Advanced Study in Psychology.
- Soininvaara, Osmo (2013) Perustulosta. 5.2. Osoitteesta: <http://www.soininvaara.fi/2013/02/06/perustulosta/#more-8408> Luettu 1.3.2013.
- Swift, Adam (2006) *Political Philosophy: A beginner's Guide for Students and Politicians*. Cambridge: Polity Press.
- Thaler, Richard H. & Sunstein, Cass R. (2009) *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth and Happiness*. New York: Penguin Books.
- Ylikahri, Ville (2007) Kohti perustuloa: Perustulokeskustelua Suomessa ja maailmalla. Teoksessa Pertti Honkanen, Osmo Soininvaara & Ville Ylikahri: *Perustulo: Kohti toimivaa perusturvaa*. Helsinki: Vihreä Sivistyliitto, 13–48.
- Van Parijs, Philippe (1995) *Real freedom for All: What (if anything) can justify capitalism?* New York: Clarendon Press.
- Van Parijs, Philippe (2000) A Basic Income for All. *Boston Review*. October/November.
- Van Parijs, Philippe (2006) *Basic Income: A simple and powerful idea for the twenty-first century*. Teoksessa Eric Olin Wright (toim.) *Redesigning Distribution: Basic Income and Stakeholder Grants as Cornerstones for an Egalitarian Capitalism*. New York: Verso, 4–39.
- White, Stuart (2004) A Social Democratic Framework for Benefit Conditionality. Teoksessa Kate Stanley, Liane Asta, Liane & Stuart White (toim.) *Sanctions and Sweeteners: Rights and Responsibilities in the benefit system*. London: Institute for Public Policy Research, 9–24.